

LAPIN LIITTO

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

Kuva: Lapin materiaalipankki, Marko Junttila

Lapin tilanne- ja kehityskuva 2025

ALKE-keskustelujen 2026 tausta-aineisto

1. Väestönkehitys

Nykytila

Väestökehitys ja erityisesti väestön ikärakenne haastaa palvelurakenteita ja työvoiman riittävyyttä. Lapin väestökehitys jatkui vuonna 2024 hieman Tilastokeskuksen ennustamaa myönteisempänä. Väestömäärä pysyi edellisen vuoden lukemissa, mutta alueelliset kehityserot olivat huomattavia. Seutukunnista väestökasvuun ylsivät Rovaniemen ja Pohjois-Lapin seutukunnat ja vain viisi kuntaa. Kokonaisnettomuuttovoittoa Lappi sai 960 henkilöä maahanmuuton ansiosta. Sen sijaan kuntien välisessä muutossa jäätin 480 miinukselle ja vain kuusi Lapin kuntaa ylsi kuntien väliseen muuttovoittoon. Kehityssuunta on jatkunut tänä vuonna Lapissa samansuuntaisena, joskin kuntien välinen muuttoliiketappio on pienentynyt.

Lapin kokonaishedelmällisyysluku on vain hieman korkeampi kuin koko maassa, ja riittämätön väestön uusiutumiseen. Syntyvyyden lasku on ollut huomattavaa viimeisen vuosikymmenen aikana ja vuonna 2024 syntyneitä oli alle 1 240 ja luonnollinen väestönlisäys lähes 1 000 miinuksella. Vuonna 2024 väestöstä oli 14 % alle 15-vuotiaita, 58 % 15–64-vuotiaita ja 28 % yli 65-vuotiaita. Väestön ikärakenne on nuorin Rovaniemen seutukunnassa ja ikääntyneintä Itä-Lapissa ja Torniolaaksossa. Väestöllinen huoltosuhde (alle 15 v. ja yli 65 v./100 työikäistä) on Lapissa 71,2 ja ero koko maahan kasvoi. Alueen sisäiset erot ovat huomattavia. Vain Rovaniemen seutukunnassa huoltosuhde on parempi kuin koko maassa ja 100 ylittyy Torniolaaksossa ja Itä-Lapissa.

Maahanmuuton myötä ulkomaan kansalaisten ja vieraskielisen väestön määrä ja osuus Lapin väestöstä on viime vuosina selvästi kasvanut, mutta on edelleen alempi kuin koko maassa. Vuonna 2024 Lapissa asui yli 6 940 ulkomaan kansalaista (3,9 % väestöstä). Voimakas kasvu jatkui toista vuotta peräkkäin ja vuonna 2024 kasvua oli edelliseen vuoteen 20 %, yli 1 140 henkilöä. Vieraskielisiä Lapissa on noin 8 340 (4,7 % väestöstä). Ulkomaalaisten ja vieraskielisten osuus väestöstä on korkein/Lapin keskimääräistä korkeampi Kemissä, Inarissa, Kemijärvellä, Kittilässä ja Rovaniemellä. Vieraskielisten koko väestöä nuorempi ikärakenne on positiivinen tekijä ko. kuntien ikärakenteelle.

Lapista suurin osa on kaupunki- ja maaseutualueittain tarkasteltuna harvaan asuttua maaseutua, joten väestökehityksen tarkastelu sillä jaottelulla ei ole tarkoituksenmukaista. Kaupunkikuntien lisäksi Lappiin on muodostunut asumiskeskittymiä matkailukeskusalueiden ympärille. Monipaikkaisuus ja etätyö tukevat Lapin väestökehitystä. Lapissa monipaikkaisuus näyttäytyy enemmän ympärivuotisesti kuin muualla Suomessa. Matkailun kasvu heijastuu matkailijoiden ja matkailutyövoiman palvelukysynnän kautta palvelutarjontaan. Matkailun voimakas sesonkiluonteisuus haastaa peruspalvelujen riittävyyttä.

Lähiäikojen näkymät

Väestöennusteissa tuodaan esille väestönkehityksen alueellinen eriytyminen ja maahanmuuton ratkaiseva rooli väestönkehityksen suunnassa. Väestömuutoskeskusteluun tarvitaan kuitenkin monipuolisuutta, koska väestön väheneminen ei automaattisesti tarkoita elinvoiman vähenemistä.

Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan Lapin väestö vähenisi loppuvuosikymmenen aikana 1 740 henkilöllä ja olisi vuosikymmenen vaihtuessa noin 174 400. Pidemmällä aikavälillä väestön vuosittainen väheneminen hidastuisi kohti vuotta 2045. Väestö kasvaisi vain viidessä Lapin kunnassa (Rovaniemi, Kittilä, Kolari, Muonio, Inari). Kokonaisnettomuuton ennusteessa arvioidaan vaihtelevan loppuvuosikymmenen aikana (640–750) ja jatkaen lisääntyvänä ennustejakson loppua kohti (1 160 vuonna 2045). Väestöennusteen mukaan alle 15-vuotiaiden ja työikäisen (15–64 v.) väestön määrä laskisi vuoteen 2033 saakka, mutta kääntyisi sitten hienoiseen kasvuun. Yli 65-vuotiaiden määrä puolestaan olisi korkeimmillaan vuonna 2032. Väestöennusteen mukaan huoltosuhde heikkenee loppuvuosikymmenen aikana, mutta pidemmällä aikavälillä paranisi.

MDI:n tuoreessa väestöennusteessa väestönkehityksen alueellinen eriytyminen ja maahanmuuton ratkaisevan roolin lisäksi yleisiä kehityssuuntia ovat kouluikäisten määrän väheneminen syntyvyyden laskun myötä, iäkkään väestön kasvu ja työikäisten määrän kääntyminen laskuun 2040-luvulla. Ennusteen perusurassa väestö kasvaisi Lapissa vuoteen 2050 vain Inarissa ja muissakin skenaarioissa vain 2–8 kunnassa. Työikäisten määrä kasvaisi skenaariosta riippuen 2–6 kunnassa.

Tulevaisuuteen vaikuttavat muutostekijät

Väestömäärän ja väestörakenteen kehitykseen sekä alueen sisäisten kehityserojen suuntaan vaikuttaa olennaisesti maahanmuuton, mutta myös maan ja Lapin sisäisen muuton kehitys. Muuttoliikekehitykseen vaikuttaa, kuinka onnistutaan vahvistamaan alueen veto- ja pitovoimaa. Tähän liittyy maahanmuuttajien integroituminen Lappiin eli

miten saadaan yhä useampi ulkomailta muuttanut jäämään Lappiin ja vähennettyä muuttoliikettä muualle Suomeen. Väestön ikärakenteen kehitys heijastuu mm. sivistys-, sosiaali- ja terveystalouden tarpeisiin ja turvaamiseen, mutta myös laajemmin paikkakuntien palvelutarjontaan.

Monipaikkaisuudella ja matkailun ympärivuotisuuden lisääntymisellä on myönteisiä vaikutuksia Lapin väestökehitykseen. Haastavaan asuntotilanteeseen tarvitaan nopeita ratkaisuja tukemaan työvoiman saatavuutta ja kiinnittymistä alueelle. Myös investointipotentiaalin realisoituminen työvoimatarpeeseen tulee heijastumaan Lapin väestökehitykseen ja sitä kautta asuntotarpeisiin. Rovaniemellä asuntopulasta kärsivät myös kotimaiset ja kansainväliset opiskelijat ja se on ääritilanteissa jopa estänyt opiskelun aloittamisen.

2. Kestävä elinvoima ja investoinnit

Lapin strateginen merkitys

Lapin arktinen sijainti ja strateginen merkitys ovat muuttuneet merkittävästi geopoliittisten muutosten myötä. Tämä vaikuttaa suoraan keskeisiin elinkeinoihin, infrastruktuuritarpeisiin ja alueen rooliin osana kansallista ja kansainvälistä turvallisuutta. Keskustelut saavutettavuudesta ja yhteyksistä läntisillä väylillä ovat lisääntyneet korostaen tarvetta vahvistaa yhteyksiä Ruotsiin ja Norjaan. Pohjoisen ja Itäisen Suomen alueisiin kohdistuu suuria odotuksia ja merkittäviä mahdollisuuksia kehittää infrastruktuuria, parantaa saavutettavuutta ja houkutella osaavaa työvoimaa. Nämä tekijät tukevat alueen taloudellista ja sosiaalista kehitystä pitkällä aikavälillä. Harvaan asutun maaseudun elinvoimaisuus ja asuttuna pitäminen ovat Suomelle ja erityisesti Lapille strategisesti tärkeitä. Asuttu alue lisää turvallisuutta, vahvistaa huoltovarmuutta ja parantaa kriisinkestävyyttä. Ihmisten läsnäolo tuo alueelle jatkuvaa valvontaa ja yhteiskunnallista vakautta, kun taas asumaton alue ei tarjoa samaa turvaa eikä resilienssiä.

Lapissa kaikki luonnonvarat ja luonnonolosuhteet, mukaan lukien kriittiset ja strategiset raaka-aineet, ovat elintärkeitä. Raaka-aineiden saatavuus tukee Suomen kilpailukykyä. Lisäarvon näkökulmasta on olennaista, että jalostusasteen nostamiseen kiinnitetään nykyistä enemmän huomiota. Outokumpu Oy:n kaltaisten toimijoiden lisäksi tarvitaan paikallista jalostustoimintaa, joka vahvistaa Lapin roolia osana kansallista huoltovarmuutta. Raaka-aineiden paikallinen jalostus tuo alueelle taloudellista hyötyä, lisää osaamista ja tukee strategista omavaraisuutta.

Saavutettavuus on toiminnan peruslähtökohta Lapin elinkeinoelämälle. Hyvät yhteydet ja toimiva infrastruktuuri, mukaan lukien tietoliikenne, tukevat alueen matkailua, metsä- ja metalliteollisuutta sekä kaivostoimintaa. Rajat ylittävät liikenneyhteydet Ruotsiin ja Norjaan sekä raideliikenteen kehittämistarpeet korostuvat entisestään. Viime vuosien poikkeustilanteet nostavat esiin myös osaamisen, kyvykkyyksien, kilpailukyyn ja kansalaisyhteiskunnan resilienssin kasvattamisen tarpeen. Tavoitteena on uusien liiketoimintamahdollisuuksien hakeminen kaksoiskehittämisen (siviili- ja sotilaskäyttö) periaatteella.

Taloustilanne hidastaa kasvua

Lapilla on puhtaasti siirtymän investointien kannalta keskeisiä vahvuuksia, kuten vahva teollinen osaaminen, potentiaali uusiutuvan energian tuottamiseen, raaka-aineiden saatavuus ja logistinen asema. Lapin erikoistumisaloja ovat kaivostoimintaa palveleva toiminta, metallimalmien louhinta, metallien jalostus, matkailutoiminta, majoitus- ja ravitsemisala sekä metsätalous ja puunkorjuu. Teollisuus on liikevaihdoltaan ja työllisyysvaikutuksiltaan merkittävä toimiala. Matkailuelinkeinon vahva asema ja vaikutukset näkyvät useilla toimialoilla. Teollisuudessa on merkittävä investointipotentiaalia, ja useita hankkeita on lupa- ja YVA-menettelyissä eri puolilla Lappia, kokoluokaltaan miljoonista miljardeihin euroihin. Lapin yritykset ovat kasvattaneet liikevaihtoa ja kannattavuutta, mutta omavaraisuus on keskiarvoa heikompaa. Matkailutoimialan vahva kasvu näkyy myös Finnveran ja ELY-keskuksen investointitukien kohdentamisessa: nyt rakennetaan isoja kokonaisuuksia, jotka toimivat ympärivuotisesti. Kaivosteollisuuden tilanne on vakaa voimakkaan investointijakson jälkeen, ja malminetsintään käytetään noin 60 miljoonaa euroa vuodessa.

Eri toimialoilla on havaittavissa epävarmuutta ja muutosneuvotteluiden määrä on kasvanut jonkin verran viime vuoteen verrattuna. Tavaraviennin arvo on laskenut vuodesta 2022 alkaen, mutta tavaraviennin toimipaikkojen määrä on kasvanut samaan aikaan. Sahateollisuudessa on tehty suuria investointeja tuotantovälineiden uusimiseksi, mutta teollisuuden ja rakentamisen globaali hiipuminen aiheuttaa haasteita.

Matkailualan kasvu jatkuu vahvana. Vuonna 2024 Lappiin saapui 1,9 miljoonaa matkailijaa ja yöpymisiä oli 5,1 miljoonaa. Kasvu on tullut lähes kokonaan kansainvälisestä kysynnästä. Matkailuviennin arvo on noussut nopeasti, mikä korostaa alan taloudellista merkitystä Lapille. Lapin pitkäaikainen strateginen tavoite, matkailun

ympärivuotisuus, on edistymässä lähivuosina parantuneen lentoliikenteen saavutettavuuden myötä. Matkailijamäärien voimakas kasvu aiheuttaa painetta paikalliselle sosiaaliselle hyväksynnälle sekä luo kasvavaa tarvetta huolehtia infrasta, palveluista ja matkailun turvallisuudesta. Lentoliikeliikenteen kasvu lisää myös päästöjä ja haastaa Lapin pyrkimyksiä olla kestävä matkailukohde.

Kriisien myötä on havahduttu omavaraisuuden ja huoltovarmuuden merkitykseen: maataloustuottajat ja porotalousyrittäjät ovat tärkeitä lappilaisen ruuantuotannon varmistajina. Myös Lapin kunnissa on herätty paikallisen elintarviketuotannon tärkeään asemaan julkisissa ruokapalveluissa. Vakituinen asutus ja yritystoiminta maaseudulla pitää kylät elävinä ja infrastruktuurin toimivana. Maatiloja kiinnostaa myös enenevässä määrin uusiutuvan energian käyttö ja investointeja tehdään pienistä aurinkopaneeleista biokaasulaitoksiin. Maatilojen määrä laskee Lapissa edelleen ja tilat keskittyvät Lounais- ja Etelä-Lappiin – huolena ovat sukupolvenvaihdosten vähäinen määrä ja ulkopuolisen rahoituksen saannin haasteet. Porotiloille löytyy ilahduttavasti jatkajia, vaikka porotalous joutuu kilpailemaan maankäytöstä uusiutuvan energian ja kaivos Hankkeiden kanssa.

Panostuksia TKI-toimintaan ja työvoiman saatavuuteen

Lappilainen yrityskehitys tarvitsee lisää kasvavia ja kansainvälistyviä yrityksiä. Aloitaneiden yritysten määrä on jo pitkään ollut kasvusuuntainen. Lapin viennin ja kansainvälisen liiketoiminnan vetureina toimivat erityisesti teollisuus (metalliteollisuus, metsä- ja biotuoteteollisuus sekä kaivannaisteollisuus) ja matkailu. Viimeisen kolmen vuoden ajan tavaraviennin harjoittaneiden yritysten sekä EU:n ulkopuolelle vievien yritysten toimipaikkojen määrä on kasvanut. Tästä huolimatta tavaraviennin kokonaisarvo on ollut laskussa. Lappi on kuitenkin edelleen Suomen kuudenneksi suurin tavaraviennin maakunta. Noin 15 % lappilaisista yrityksistä tekee yhteistyötä korkeakoulujen tai tutkimuslaitosten kanssa, ja yhteistyöstä 38 % on innovaatioihin liittyvää kehitystyötä. Yrityksiä on kannustettava vahvistamaan TKI-osaamistaan ja hyödyntämään enemmän tutkimustietoa ja TKI-kehittämisspalveluja ml. erilaiset rahoituskanavat. Myös Lapin hyvinvointialueen TKI-osaamisen vahvistaminen ja siihen liittyvä yhteistyö on tärkeää.

Lapin TKI-panostukset ovat viime vuosina olleet noin 1 % alueen BKT:sta. Suuntaa on nostettava kohti kansallista 4 %:n tavoitetta vuoteen 2030 mennessä. Maakunnan TKI-toimintaa ohjaa älykkään erikoistumisen strategia, jonka painopisteet ovat kiertotalous, hyvinvointi- ja elämispalvelut, uusiutuva energia ja teknologiat ja nämä tukevat sekä Lapin vahvojen toimialojen että uusien kasvualojen kehittämistä. Tällä hetkellä nousussa ovat kaksoiskäyttöön liittyvät sektorit. Aktiivinen alue- ja rakennepolitiikka, mukaan lukien Nato-yhteydet, DIANA-aloitteet ja Business Finlandin rahoitus, vauhdittavat TKI-toimintaa ja vahvistavat kansainvälisiä verkostoja ja kumppanuuksia.

Uusia merkittäviä aloitteita TKI-intensiteetin kasvattamiseksi ovat mm. TKI-pyöreän pöydän yhteistyö ja maakunnan tilannekuvayhteistyö keskeisten yritysten kanssa, pk-yritysten TKI-aktiivointia tukeva TKI-lähettiläät-hanke sekä Lapin AMK:n tuloksekkaan TKI-konseptin (TEQU) laajentaminen. Koulutustason ja osaamisen nostaminen vastaavat osaltaan osaajapulan haasteeseen ja tukevat Lapin kehitystä kokonaisvaltaisesti. Merkittävä haaste on pk-yritysten TKI-toimenpiteiden toimeenpanon edellyttämä yksityinen rahoitus ja keskeinen innovaatiotoiminnan pullonkaula on osaavan työvoiman saatavuus.

Lapin työllisyyskehitys on ollut positiivisempaa kuin koko maassa, ja työllisyysaste on noussut koko maata korkeammaksi. Lapin sisäiset alueelliset erot työllisyyden ja työttömyyden kehityksessä ovat kuitenkin huomattavia. Työ- ja elinkeinoministeriön työmarkkinaennusteessa työttömien määrän lasku jatkuisi Lapissa lähivuosina. Loppuvuoden 2024 aikana on ollut nähtävissä epävarmuustekijöitä työttömyyden alenevalle kehitykselle. Työvoiman saatavuutta ja riittävyttä haastavat erityisesti työvoiman ikääntyminen ja asuntotilanteen haasteet, jotka estävät työvoiman liikkuvuutta.

Lapin vahvuutena on hyvä ja jatkuva vuoropuhelu keskeisten toimijoiden välillä. Johdon strategiafoorumi -verkostossa alueviranomaiset, oppilaitokset, kunnat ja keskeiset järjestöt päivittävät yhteistä tilannekuvaa ja keskustelevat strategisista painopisteistä.

3. Hyvinvoiva väestö ja yhteisöt

Lappilaisten hyvinvointi ja terveys

Lappilaisen väestön hyvinvointia ja terveyttä haastavat runsas sairastavuus, työkyvyn haasteet, mielen hyvinvointi sekä elintapoihin liittyvät tekijät. Ikääntyvän väestön suuri määrä lisää palvelutarvetta ja toisaalta vähenevä väestö vaikeuttaa sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämistä. Lapin pitkät välimatkat, heikot julkiset kulkuyhteydet ja

liikkumisen kustannukset vaikeuttavat myös sosiaalisten kontaktien ylläpitoa, harrastustoimintaa ja vaikuttamismahdollisuuksia.

Vaikka muutamat hyvinvointia kuvaavat indikaattorit ovat kehittyneet positiiviseen suuntaan, lappilaisten hyvinvointi on silti monessa suhteessa koko maan keskiarvoa heikompaa. Hyvinvointialueiden rahoitusta määrittävä HYTE-kerroin on kuitenkin kasvanut Lapissa merkittävästi edellisvuoden 33:sta 48:an vuonna 2025. Laphan sijoitus on kuudes alueiden välisessä HYTE-kerroin vertailussa.

Runsaan sairastavuuden sekä ikärakenteen vuoksi Lapissa tulee panostaa ennaltaehkäisevään työhön ja varhaiseen puuttumiseen, jotta sosiaali- ja terveyspalveluiden tarpeen kasvua voidaan hidastaa. Ennaltaehkäisevällä työllä voidaan aikaansaada merkittäviä hyötyjä sekä inhimillisesti että taloudellisesti. Etenkin liikkumisen ja terveellisen ravitsemuksen edistämiseen kohdistuvat toimet on syytä kohdistaa kaikkiin ikäryhmiin. Lisäksi hyvinvointi- ja terveyserojen kaventamiseksi on välttämätöntä huolehtia peruspalvelujen ja etenkin sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuudesta. Digitaalisten palvelujen kehittäminen on tarpeellista ja kustannustehokasta, mutta ne eivät korvaa henkilökohtaisia kontakteja. Puutteelliset laajakaistayhteydet vaikeuttavat digitaalisten palvelujen käyttöä osassa Lappia, ja myös digiosaaminen on erityisesti ikäihmisten keskuudessa osin puutteellista.

Lapin erityispiirteisiin kuuluu sekä monikielinen väestö että matkailun aiheuttama palvelutarpeen lisäys sesonkiaikaan. Alueella puhutaan kolmea eri saamen kieltä, mikä edellyttää saamenkielisten palvelujen saatavuudesta huolehtimista. Sote-palvelujen riittävyys myös matkailusesongin aikana on turvattava ja siinä on huomioitava myös rajat ylittävän yhteistyön mahdollisuudet. Matkailu kolmin- tai nelinkertaistaa joidenkin kuntien väestömäärän huippusesonkina.

Lasten ja nuorten hyvinvointi

Tuoreen 2025 Kouluterveyskyselyn mukaan lappilaisten lasten ja nuorten hyvinvoinnissa on tapahtunut useissa indikaattoreissa positiivista kehitystä. Lappilaiset lapset ja nuoret ovat aiempaa useammin tyytyväisiä elämäänsä ja kokevat terveytensä paremmaksi. Lasten ja nuorten kokema yksinäisyys ja väkivalta ovat vähentyneet, mutta edelleen noin 15 % nuorista kokee itsensä yksinäiseksi. Huolta herättävät mielen hyvinvointiin, sosiaalisiin suhteisiin ja terveyskäyttäytymiseen liittyvät haasteet. Etenkin ammattiin opiskelevilla nuorilla on terveyskäyttäytymisen haasteita, kun taas mielenterveyteen liittyvät haasteet ovat lukiolaisilla yleisempiä.

Vaikka koettu terveys on parantunut kaikissa ikäryhmissä, silti noin neljäsosa nuorista kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi. MOVE! -toimintakykytestien mukaan 40 %:lla 5. luokkalaisista ja 44 %:lla 8. luokkalaisista fyysinen suorituskyky on mahdollisesti terveyttä ja hyvinvointia kuluttavalla tai haittaavalla tasolla. Myös lasten ja nuorten ylipaino on Lapissa selkeästi muuta maata yleisempää.

Työikäisten ja iäkkäiden hyvinvointi

Ikävakioidulla sairastavuusindeksillä tarkasteltuna lappilaiset (108,6) ovat koko maan väestöä sairaampia ja Lapissa koetaan selvästi muuta maata useammin haasteita työkyvyssä. Lapin työkyvyttömyysindeksi (127,3) on merkittävästi koko Suomea (100) korkeampi ja kasvanut vuosien 2021–2023 välillä. Lähes kolmasosa (31 %) lappilaisista työikäisistä ei usko jaksavansa työskennellä vanhuuseläkeikään saakka, koko maan vastaavan luvun ollessa 25 %. Koulutustason mukaisesti tarkasteltuna työkyky koetaan heikoksi etenkin matalasti koulutettujen henkilöiden joukossa.

Elämänlaatunsa hyväksi tuntevien lappilaisten osuus on laskenut lähes kymmenen prosenttiyksikköä vuosien 2020–2024 välillä. Useat terveyteen ja terveyskäyttäytymiseen liittyvät haasteet korostuvat matalasti koulutettujen asukkaiden joukossa. Terveytensä keskitasoiseksi tai heikoksi kokee 42 % matalasti koulutetuista lappilaisista vastaavan luvun ollessa 34 % korkeasti koulutetuilla. Myös terveytensä kannalta liian vähän liikkuvien osuus on suurempi matalasti ja keskitasoisesti koulutettujen kuin korkeasti koulutettujen lappilaisten joukossa. Lihavuuden esiintyvyys on Lapissa koko maata yleisempää ja keskimäärin joka kolmas (34 %) lappilainen aikuinen käyttää alkoholia yli riskirajan.

Itsensä yksinäiseksi tuntevien iäkkäiden ihmisten määrä on Lapissa lisääntynyt vuosien 2022–2024 välillä ja yksinäisiä iäkkäitä on Lapissa (15 %) koko maata (10 %) enemmän. Päivittäin elämänsä turvattomaksi kokee 4 % 65 vuotta täyttäneistä lappilaisista. Apua riittämättömästi saavien 75 vuotta täyttäneiden määrä on Lapissa 13 %, joka on enemmän kuin koko maassa (11 %). Terveytensä keskitasoiseksi tai sitä huonommaksi 65 vuotta täyttäneistä lappilaisista kokee 45 %. Joka kymmenes (10 %) 75 vuotta täyttäneistä lappilaisista koki itsestä huolehtimisessa vähintään suuria vaikeuksia, joka on enemmän kuin koko maassa (8 %).

Lapin hyvinvointialueella omaishoidontuella hoidettavia 75 vuotta täyttäneitä oli 7 % vuonna 2024, joka on enemmän kuin koko maassa (4 %). Omaishoidontuella hoidettavien suuri määrä tulee huomioida myös omaishoitajien jaksamista tukevilla toimenpiteillä.

4. Vetovoimainen elinympäristö ja monimuotoinen luonto

Aluerakenne ja saavutettavuus

Lapin aluerakenteen rungon muodostavat erilaiset keskuskeskukset. Kemi-Tornio on teollisuuden, logistiikan ja rajakaupan keskittymä. Rovaniemi kehittyy maakunnan suurimpana kaupan, koulutuksen ja matkailun keskuksena.

Aluekeskuksina kasvu odotetaan Kittilään, Sodankylään, Kemijärvelle ja Ivaloon.

Turvallisuustilanne on lisännyt tarvetta panostaa huoltovarmuuteen ja edistää väylien kaksoiskäyttöä. Lapista on ainoat maarajayhteydet länteen. Sotilaallinen liikkuminen on kasvanut. Ruotsiin ja Norjaan johtavien tie- ja ratayhteyksien sekä Kemin ja Tornion satamien merkitys länteen suuntautuviin kuljetusreiteissä korostuu.

Perusväylänpidon rahoitus on ollut jo pitkään liian alhainen ja alemman tieverkon tiet ovat menneet huonoon kuntoon. Alempi tieverkko on erittäin tärkeä mm. puukuljetuksille. Matkailun lisääntyminen on lisännyt alemman tieverkon merkitystä, koska matkailuyritysten toimintoja on sijoitettu niiden varrelle. Kunnossapidon tarpeisiin on vaikea vastata alhaisen rahoituksen vuoksi. Valtatie 21 Jatuni-Kilpisjärvi on osa valtakunnan pääväyläverkkoa, mutta se ei vastaa valtatielle asetettuja vaatimuksia. Puutteet myötävaikuttavat raskaan liikenteen suistumisonnettomuuksiin, joita sattuu paljon varsinkin talvella. Kiertotieyhteydet ovat erittäin pitkiä häiriötilanteissa. Vuonna 2026 on vielä käytössä päällysteiden ja siltojen korjausvelkarahoitusta, mutta sen taso laskee tästä vuodesta. Tämän hetken tiedon mukaan vuonna 2027 sitä ei olisi ollenkaan ja päällystysmäärä laskee vuoden 2023 alhaiselle tasolle, jolloin korjausvelan määrän lisääntyminen kiihtyy.

Lapissa on vireillä useita suurhankkeita. Hankkeet ovat valmistelun eri vaiheissa ja niiden etenemistä seurataan jatkuvasti. Tiestö on keskeisessä asemassa kuljetuksille sekä investoinnin rakentamis- että tuotantovaiheissa. Suurhankkeiden haasteena on se, että ne saattavat tulla liian nopeasti verrattuna maantieverkon parantamisen suunnittelun ja rakentamisen aikatauluihin.

Lapin kasvava suosio matkakohteena on merkittävästi lisännyt kansainvälisten yhteyksien kysyntää Lapin lentoasemille. Erityisen merkittävää kasvu on ollut Rovaniemen lentoasemalla, joka on Suomen toiseksi kansainvälisin ja matkustajamääriltään toiseksi vilkkain lentoasema Helsinki-Vantaan jälkeen. Kasvusta huolimatta esim. Kemi-Tornion lentoasema kamppailee kotimaan yhteyksien säilymisen puolesta. Enontekiö on kunnan operoima.

Lapin alueella on kaksi satamaa, joilla on merkittävä rooli muun muassa tavaroiden ulkomaankaupassa ja puhtaan siirtymän kuljetuksissa. Kemin Ajoksen satama on yleissatama ja Tornion Röyttän satama on Outokummun operoima. Molemmat satamat kuuluvat TEN-T-kattavaan verkkoon. Lapissa lentoasemat ovat keskeisessä roolissa sekä kansallisen että kansainvälisen saavutettavuuden näkökulmasta. Kaikki Lapin viisi lentoasemaa ovat osa TEN-T kattavaa verkkoa.

Väylävirasto on teettänyt selvityksen eurooppalaisen raidelevyden ulottamisesta Ruotsista Pohjois-Suomeen. Eduskunta on jo myöntänyt Haaparanta/Tornio-Kemi-yhteyden jatkosuunnitteluun rahoitusta.

Päästökehitys

Lapin käyttöperusteiset päästöt ovat laskeneet lähes valtakunnan keskimääräistä tahtia noudattaen. Suurimmat päästöt tuottavat teollisuus, kulutussähkö ja tieliikenne. Eniten ovat laskeneet öljylämmityksen, sähkölämmityksen ja teollisuuden päästöt. Hinku-laskentamallin mukaan Lapin päästövähennys laahaa muun maan perässä. Lapin suurimmat päästösektorit eli liikenne, maatalous, työkoneet ja kaukolämpö tulevat olemaan jatkossakin haasteellisimpia sektoreita.

Lapin vihreän siirtymän jaoston mukaan päästövähennystoimet eivät ole olleet kovinkaan riittäviä tai vaikuttavia suhteessa Lapin hiilineutraalius- ja Hinku-tavoitteisiin sekä koko maan kehitykseen. Liikenteen päästöjen vähenemistä haastaa pitkät välimatkat ja harva asutus. Liikenteen päästövähennyksiin tarvitaan ostopäätöksiin todellisuudessa vaikuttavia tukia sähköautojen hankkimiseen, lataus- ja kaasutankkausverkoston kehittämistä sekä joukkoliikenteen ja asukkaiden ja matkailijoiden tarpeita yhdistävän liikkumisen kehittämistä. Tulossa olevan liikenteen päästökaupan tulojen sekä Sosiaalisen ilmastonrahaston käytössä on huomioitava erityisesti harvaan asutut alueet sekä

elinkeinoelämän kilpailukyvyyn että liikenneköyhyyden torjumisen näkökulmasta. Maatalouden päästöistä puhuttaessa on huomioitava myös porojen vaikutus ja huoltovarmuusnäkökulmat. Sektorille tarvitaan kannusteita Lapin olosuhteet huomioiville päästövähennys- ja hiilensidontatoimille. Hakkeen tuonnin loppuminen venäjältä ja kasvanut puun kysyntä voivat kuntien taloustilanteen vuoksi ja puhtaiden ratkaisujen rahoituksen puuttuessa jopa kasvattaa kaukolämmön päästöjä. Sähkökattilakehitys ei vielä juuri näy Lapin kaukolämpötilastoissa. Työkoneiden päästöjen vähentämiseksi tarvitaan kansallisia ohjauskeinoja.

Lapissa on seitsemän Hinku-kuntaa ja niissä asuu noin 23 % väestöstä, joten matkaa Hinku-maakunnaksi on vielä paljon. Lapille on laadittu maakunnallinen ilmasto- ja energiastrategia sisältäen sekä hillintä - että sopeutumistoimet sekä strategiset linjaukset energiajärjestelmän kehittämiseksi. Strategian toimeenpano vaatii aktiivista otetta ja systemaattista seuranta.

Teollisuus on Lapin alueen suurin energian käyttäjä ja tuottaja. Suurin yksittäinen lämmitysmuoto on kaukolämpö, mutta myös sähkö- ja puulämmittäminen on yleistä. Vuonna 2023 Lapissa tuotettiin sähköä 7 172 GWh ja kulutettiin 6 193 GWh, joten Lappi on laskennallisesti omavarainen ja vie sähköä maakunnan ulkopuolelle. Päästökauppa-sektoria tarkasteltaessa Lapin päästökehitys näyttää jatkossakin laskevan suunnilleen muun maan tahdissa, koska teollisuudessa päästöjä vähentävät ratkaisut syntyvät päästökaupan kehityksen ja asiakkaiden puhtaiden ratkaisujen kysynnän vuoksi. Taakanjakosektorin päästöt vähenevät sähkön päästökertoimesta riippuvaisilla sektoreilla (kulutussähkö ja sähkölämmitys) ja työkoneiden päästöt yleisen teknologisen kehityksen vuoksi, mutta erityisesti liikenteen, maatalouden ja kaukolämmön ja työkoneiden päästöjen vähentämiseen tarvitaan kansallisia tukitoimia, jotka huomioivat Lapin olosuhteet.

Lapin metsien puuston vuotuinen kasvu (13,4 milj. m³) on selvästi kokonaispoistumaa (6,6 milj. m³) suurempi (tiedot vuodelta 2023). Lapin hiilinielut, erityisesti metsät ja suot, sitovat yli 100 % alueen eri maankäyttöluokkien päästöistä, mikä tekee Lapista tämän laskentamallin perusteella kasvihuonekaasujen nettositojan.

Luonnon monimuotoisuus

Lapin suojelupinta-ala, myös tiukasti suojeltu ala, on merkittäväsi muuta maata suurempi. Myös vanhoja metsiä on eniten maakunnista. Kuitenkin monimuotoisuudelle tärkeä vanhojen metsien, lahopuuston ja järeiden puiden osuus sekä sekapuustoisuus on laskenut.

Myös Lapissa luonnon monimuotoisuus on heikentynyt ja uhanalaisuuskehitys kasvanut. Pohjois-Suomessa on 14 uhanalaista metsäluontotyyppiä eli 56 % kaikista luontotyypeistä. Lapin palsasuot ovat erityisen uhanalaisia ilmaston lämpenemisen vuoksi. Vaikka lähes kaikki tunturialueet Lapissa ovat suojelun piirissä, yli kolmannes tunturiluontotyypeistä on uhanalaisia ja kahden asteen lämpötilan muutos voi hävittää tunturipaljakat lähes kokonaan. Tunturiluontotyyppien tilaa heikentää ilmaston lämpenemisen lisäksi porojen laidunpaine ja lisääntyvä virkistyskäyttö. Lapille ominaiset luonnonpiirteet ovat vaarassa, eikä niitä voida muualla Suomessa pelastaa. Suomeen tarvittaisiin kansallinen tunturiluonnon pelastamisohjelma rahoituksineen sekä porotalouden sopeutumissuunnitelma.

Lapissa on toteutettu Helmi-ohjelman soiden ennallistamis- ja perinnebiotooppikohteita, tehty jokien elinympäristökunnostusta ja toteutettu METSO-ohjelmaa. Lisäksi vanhojen metsien suojelua on edistetty ELY-keskusten kautta YM:n erillismäärärahalla.

Lapissa suojelutilanne ja luonnon monimuotoisuus on muuta maata parempi, mutta toimia ja kannustimia tarvitaan erityisesti tunturiluonnon pelastamiseen, vesiluonnon tilan parantamiseen, monitavoitteiseen ja luonnon monimuotoisuutta vaalivaan talousmetsien hoitoon, sekä vapaaehtoiseen suojeluun ja ennallistamiseen.